7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Göç Kavramı ve Önemi Üzerine Bir İnceleme

Merve Avcı

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1529-6946>

Doktora Öğrencisi / Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Konya – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 14.12.2020

Kabul: 20.01.2021

On-line Yayın: 31.03.2021

Anahtar Kelimeler

Sosyal Bilgiler

Göç

Göçün Nitelikleri

Nüfus

Araştırma Makalesi

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.48364>

Öz

Sosyal Bilgiler dersinde göç kavramı ve göç çeşitleri üzerinde durulmakta, özellikle 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde göç kavramından bahsedilmekte, açıklamaları verilmektedir. Bu konu “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı kapsamında öğrencilere aktarılmaktadır. Göç, günümüzde oldukça önemli bir kavram haline gelmiştir. Göç hareketleri tek boyutuyla düşünülemez, her göçün ve her göç hareketinin belirli neden ve sonuçları vardır. Bu boyutuyla ele alındığında göç hareketlerini ve göçün nedenlerini anlayabilmek daha mümkün olacaktır. Öğrencilerin de göç kavramını özümseyebilmesi ve konu hakkında fikir yürütebilmeleri için bu konunun iyi ve anlaşılır bir şekilde anlatılması gerekmektedir. Sosyal Bilgiler dersinde 7. sınıf ders kitabında göç konusuna değinilmekte, kavramlar verilmektedir. Bu çalışmada öncelikle göçün kavramsal çerçevesi çizilerek önemi üzerinde durulmuş, geçmişten günümüze ülkemizdeki göç hareketleri ve nüfus yapısındaki niteliksel ve niceliksel boyutların neler olduğu tanımlarla ve örneklerle açıklanmıştır. 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde verilmek istenen göç kavramının ve özelliklerinin neler olduğu öğrenme alanı kapsamında incelenmiş, konu başlıkları ve içerikleri üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımına dayalı doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabı incelenerek, konunun nasıl ele alındığına değinilmiştir. Buna göre, Sosyal Bilgiler ders kitabında, göç çeşitleri ve geçmişten günümüze göçün tarihi, ülkemizdeki nüfus hareketleri ve nüfus yoğunluğunun konu başlıkları halinde ayrıntılı bir şekilde verildiği, özellikle tablo, grafik ve görsellerden sıklıkla yararlanıldığı görülmüştür.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Avcı, M. (2021). 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Göç Kavramı ve Önemi Üzerine Bir İnceleme. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(84): 145-162.

A Review in the Social Studies Textbook 7th Grade of the Concept and Importance on Migration

Merve Avci

PhD Student / Konya Necmettin Erbakan University, Institute of Educational Sciences, Department of Social Studies Education, Konya – TURKEY

Article History

Submitted: 14.12.2020

Accepted: 20.01.2021

Published Online: 31.03.2021

Keywords

Social Studies

Migration

Qualifications of Migration

Population

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.48364>

Abstract

Social Studies course focuses on the concept of migration and types of migration, especially in the 7th grade Social Studies course, the concept of migration is discussed and explained. This subject is taught within the “People, Places and circles” learning area. Migration has become a very important concept nowadays. Migration movements cannot be thought of with one dimension, every migration and every migration movement has certain causes and effects. Considering this aspect, it will be more possible to understand migration movements and the reasons for migration. In order for the students to absorb the concept of immigration and to have an idea about it, this subject should be explained in a good and understandable way. In the Social Studies course, in the 7th grade textbook, the subject of migration is mentioned and concepts are given. In this study, the importance of migration has been emphasized by drawing the conceptual framework of migration, and the qualitative and quantitative dimensions of migration movements and population structure in our country from past to present are explained with definitions and examples. In the 7th grade Social Studies course, the concept of migration and its features are examined within the scope of the learning area, and the topics and contents are emphasized. In this study, document analysis based on qualitative research approach was used. The 7th grade Social Studies textbook was examined and how the subject was handled was mentioned. Accordingly, in the Social Studies textbook, it has been observed that the types of migration and the history of migration from the past to the present, population movements and population density in our country are given in detail, especially tables, graphics and visuals are frequently used.

GİRİŞ

İnsanın en eski dönemlerden bugüne kadar olan yaşam serüveninde eğitim en önemli rollerden birini oynamıştır. İnsanın “öğrenebilir” olması, bireyle birlikte toplumların da gelişmesine sebep olmuştur. Öğrendiklerini bir diğerine öğreten, öğrendiği bilgiyi kullanabilen ve geliştiren insan, tarih boyunca gelişimini borçlu olduğu eğitimi ancak modern anlamda bilimin gelişmesiyle *eğitim bilimine* geçmiştir. Eğitim, insanın davranışlarını istendik yönde ve belirli amaçlarla değiştirmeye çalışır. Eğitim; planlı, programlı, sistemli ve kasıtlı olarak öğrenmeyi etkin ve etkili ortamlarda gerçekleştirmeyi ve bunu yaparken öğrenmeyi etkileyen etmenleri incelemeyi, sistemleştirmeyi, öğrenmenin tam ve etkin yapılması için değerlendirme, araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmayı gerektirir (Ural ve Ramazan, 2007: 27).

Sosyal Bilgiler eğitimcilerinin dünyadaki en büyük meslek örgütü olan Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi 1992 yılında Sosyal Bilgiler eğitiminin ulusal standartlarını belirlerken aynı zamanda bir tanımını da yapmıştır. Günümüze kadar değişime uğramaksızın gelen bu tanıma göre; Sosyal Bilgiler insan ve toplum bilimleri (çocukların) vatandaşlık becerilerini geliştirmek amacıyla bütünleştirmektedir. Sosyal Bilgiler, okul programları içerisinde antropoloji, arkeoloji, iktisat, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyoloji gibi disiplinlerin yanı sıra insan bilimleri; matematik ve doğa bilimlerinden uygun içerikler üzerinden koordinasyonunu ve sistematik bir biçimde incelenmesini sağlar. Sosyal Bilgilerin başlıca amacı gençlerin, karşılıklı ilişkilerin olduğu bir dünyada kültürel çeşitliliklere sahip demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararını gözetken bilinçli ve mantıklı kararlar alma becerilerinin gelişmesine yardımcı olmaktır (Aslan, 2016: 6).

Sosyal Bilgiler eğitiminin bireylere demokratik değer, tutum ve inanç kazandırma, sahip oldukları değerlerin farkına varma ve bunların diğer insanlarla etkileşimlerine etkisinin bilincine varmalarını sağlama sorumluluğu bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersiyle bireye kazandırılacak bilgi, değer ve beceriler Sosyal Bilgiler programında düzenlenmiştir. Öğrencilere ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterme; farklı dönem ve mekânlardaki toplumlar arası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz etme; katılımın önemine inanarak kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürme davranışlarını kazandırmayı hedefler (Yapıcı, 2015: 346-347). Bu anlamda Sosyal Bilgiler dersi çeşitli bilgi ve birikimleri öğrencilere aktararak deneyim kazanmalarını amaçlamaktadır. Göç kavramı ve konusu da Sosyal Bilgiler dersinde 7. sınıfta ayrıntılı işlenen bir konudur. Göç kavramı, nüfus, nüfusun özellikleri Sosyal Bilgiler dersinde “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı kapsamında öğrencilere aktarılmaktadır. Göç konusu son yıllarda özellikle üzerinde durulan, önem verilen bir konu olma özelliğiyle öne çıkmaktadır. Tüm bu özellikleriyle göç konusu bu çalışmada tanım ve kavramlarıyla verilmiş ve Sosyal Bilgiler öğretim programında ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında nasıl ele alındığı üzerinde durulmuş, kitap üzerinde konu ile ilgili incelemeler yapılmıştır.

Göç Kavramı ve Göçün Özellikleri

Göç en genel anlamıyla *insan hareketliliği* olarak tanımlanır. Bu hareketlilik, mekânlar arası, zaman boyutlu bir hareketlilik olma yolunda pek çok etmeni de bünyesinde barındırmaktadır. Göç edilen yerdeki kalış süreleri, göç edenlerin özellikleri vb. yanında psiko-sosyal etkileri ve uyum sorunlarını da beraberinde getiren göç kavramı, bu nedenle çok yönlü ele alışı gerektiren bir özellik gösterir. Genellikle birey ya da grupların kendi yerlerinden diğer bir yere kalıcı ya da kalıcıya benzer şekilde yeniden yerleşimi amaçlı hareket olarak tanımlanmaktadır (Şafak, 2008: 2).

Göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir. Göçler, iç göçler (internal migration) ve dış göçler (external migration) olarak sınıflandırılır. İç göçler ülke içerisinde yerleşim birimleri arasında sürekli yerleşmek amacıyla yapılan yer değiştirmelerdir. Bir başka deyişle, iç göç belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların kendi iradeleriyle yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanının dışına taşıyanların miktarı olarak tanımlanmaktadır. Dış göçler ise, uzun süre kalmak, çalışmak ve yerleşmek için bir ülkeden diğerine yapılan nüfus hareketleridir. Göç akım yönleri, kırdan kente, kentten kente, kentten kıra

olabilmektedir (Özer, 2004: 11).

Göçün toplumdaki nitelik ve işlevinin, tarihsel süreç içinde üretim tarzlarının değişmesine bağlı olarak farklılaştığı görülmektedir. Örneğin, 16. ve 17. yüzyıllardaki merkantilizm dönemlerinde bir iş gücü göçünden söz edilemez. Omvedt o yıllardaki göçün altın, baharat ve diğer ticari malların ele geçirilmesi amacıyla yeterli doğal kaynak ve iş gücünün hazır olarak bulunduğu bölgelere doğru coğrafi bir yer değiştirmeyi ifade ettiğini belirtmektedir. Modern dünyada göç ise, sanayileşmenin bir sonucu olarak iş gücünün yeniden dağılımı ve yeniden örgütlenmesi demektir. Bu tanımı ile göç süreci, insan emeğinin kurulu bir pazara sunulması olgusunu ifade etmektedir (Kaygalak, 2009: 9).

Bireylerin göç kararları, itici ve çekici faktörlerin etkileriyle şekillenmektedir. Kişilerin doğdukları ortamı ve alışkın oldukları yaşam tarzını bırakarak göç kararı almalarına neden olan etkenlere “*itici faktörler*”, göç etmek üzere karar verilen yerin cazibelerine ise “*çekici faktörler*” adı verilmektedir. İç ve dış göçe göre değişen bu faktörler arasında yaptıkları değerlendirme çekici faktörler lehine sonuçlandığında, bireyler yaşadığı yerleri terk etmekte ve göç olayı gerçekleşmektedir. Her göç kararı itici ve çekici faktörlerin karışımı olup, bu karışıma karşılaşılabilecek güçlükler de eklenmektedir. Göç eden kişi kendi içinde yaşadığı yer hakkında, gideceği yere göre, daha fazla bilgi sahibi olduğu için, itici faktörleri çekici faktörlerden daha iyi algılayacaktır. Kişi itici faktörler ve kendinden önce göç edenlerden elde edeceği bilgilerle de karşılaşılabileceği güçlüklerin etkisini gidermeye çalışacaktır. Sanayileşme süreci ile birlikte kırsal alanlardan daha gelişmiş kent merkezlerine doğru bir göç süreci yaşanmakta ve bu durum “*kırsalın itiş-kentin çekiciliği*” olarak adlandırılmaktadır (Bülbül ve Köse, 2010: 78).

Göç bir anlamda kentlerdeki sanayileşmenin değil, kırsal yapıdaki köklü değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Köylerden kentlere göç olgusunun en önemli nedeni köydeki demografik ve ekonomik evrimin; kentlerdeki çekimin değil kırsal alanlardaki bir itimin sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Kentlerdeki çekim, kırsal kesimdeki itim sonucu göçün nedeni olarak ortaya çıkar. Bu durum da üretimde eşdeğerde bir ilerlemenin karşılayamadığı demografik bir artmadan ileri gelir (Öz, 1978: 35).

Göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta, uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir. Petersen (1996), göçün dört değişik şekli olduğunu savunmaktadır. Bunlar; İlkel göç, zorlama ile yapılan göçler, serbest göç, kitlesel göçlerdir (Yalçın, 2004: 13-15).

Türkiye’de göç çeşitlerini “iç göçler” ve “dış göçler” olarak ikiye ayırırız. İç göç, ülke içinde nüfusun yer değiştirme olayıdır. Bir bölgeden başka bir bölgeye, bir şehirden başka bir şehre sürekli veya geçici bir şekilde insanların hareket etmeleri iç göçü meydana getirir. Bir ülkedeki iç göçlerde ülke nüfusu değişmez. İç göçle birlikte bölgelerin ya da illerin nüfus oranı değişir. İç göçler de kendi içerisinde “mevsimlik göçler, sürekli göçler, emek göçleri ve zorunlu-gönüllü göçler” olarak ayrılmaktadır. Dış göçler ise “beyin göçleri, işçi göçleri ve mübadele göçleri” olarak kendi içinde sınıflandırılmaktadır (Koçak ve Terzi, 2012: 169). Çeşitli sebep ve biçimlere bağlı olarak yaşadıkları yeri değiştiren insanlar uluslararası belgelerin ve kurumların tanımlamasına göre mülteci, sığınmacı ve göçmen gibi isimlerle anılmaktadır (Demirhan ve Aslan, 2015: 25).

Uluslararası göç hareketlerini açıklamak üzere inşa edilen kuramlar birçok nedensellik mekanizmasına dayanmaktadır. Her kuramın dayanmakta olduğu varsayım ve önermeler, çelişkili olmamakla beraber her biri çok farklı göç politikalarının ortaya çıkmasına yol açabilir. Benimsenen modele göre, bir toplumbilimci politika üreten uzmanlara hedef ülkelerindeki istihdam koşulları ile ücret sistemini değiştirmeyi, gönderen ülkenin ekonomisini güçlendirmeyi, gönderen ülkelerde bir sosyal sigorta sistemi oluşturmayı ve buna benzer alternatifler önerebilir. Göç sonucu yeni bir topluma giren nüfus kümelerinin o toplumla bütünleşmesi, kültürel farklılıkların sürdürülmesi ya da zaman içinde önemsizleşmesi, sosyal bilimler alanında çok geniş yelpazeli inter-disipliner bir yaklaşımla ele alınmaktadır (Abadan-Unat, 2002: 24-25).

Ravenstein 1885 yılında “*The Laws of Migration*” (Göç Yasaları) isimli makalesinde göç yasalarını belirtmiştir. Buna göre;

- Göç ve Mesafe

- a. Göç edenlerin büyük kısmı sadece kısa mesafeli göçlere yönelirler.
- b. Göçmenler uzun mesafede olan büyük bir ticaret ve endüstri merkezinden birini genellikle tercih ederler.
 - Göç aşamaları
 - a. Evrensel değişken veya nüfusun yer değiştirmesi olan göç, göçmenleri çeken büyük ticaret ve sanayi merkezlerinin göç akımları ile gerçekleşmektedir.
 - b. Ülkenin sakinleri hemen hızlı büyüme gösteren bir kente akın ederler. Böylece kırsalda bırakılan boşluklar kırsalın küçük yerleşimlerinden gelen göçmenler tarafından doldurulur.
 - Göçün her ana akımı, karşıt bir akımı üretir.
 - Göç eğiliminde kentsel-kırsal farklılıklar, kentin/kasabanın yerlileri ülkenin kırsal kesimlere göre daha az göçmen durumunda olurlar.
 - Kısa mesafeli göçlerde kadınlar daha baskın görünürler.
 - Teknoloji ve göçün arasında bir bağ olduğu görünür. Seyahat araçlarının artışı, ticaret ve üretimde gözlenen gelişmeler göçün artışına neden olur.
 - Ekonomik gerekçelerin egemenliği; ağır vergiler, zorlayıcı yaşam koşulları (köle ticareti, sürgün) göç hareketlerini üretmişler ve hâlâ üretmektedirler (Bal, 2015: 122-123).

Günümüzde de göç nedenleri hemen hemen aynıdır. Özellikle göç eğiliminde köyden kente olan göçlerde sanayileşmenin, teknolojinin etkileri oldukça fazladır. Ekonomik gerekçelerle yapılan göçlerin o dönemde de etkili olduğu görülmüş, insanların kendi bölgelerinden başka yerlere daha iyi şartlara ulaşma amacıyla göç ettikleri, Ravenstein'in *Göç Yasaları*'nda ele alınmıştır. Bu durum da o zamanlardan bu yana göç eğiliminin fazlaca değişmediğini göstermektedir.

Göç İle Ortaya Çıkan Kentleşme Süreci

Kente ve kentleşmeye duyulan ilginin önemli bir nedeni, kentleşme sürecinin hâlâ devam eden bir süreç olması ve günümüzdeki kentlerin ve kentleşmenin oldukça ileri boyutlara ulaşmış olmasıdır. M.Ö. 3000-2000 yıllarında Mezopotamya, Mısır, Hindistan ve Çin'de ortaya çıkan ilk kentlerde yazı, muhasebecilik, maden işçiliği, bilimsel gelişme, güneş sistemine dayalı takvim ve karmaşık bir bürokrasi mevcut olmasına rağmen, bu yerleşme yerlerinin oldukça küçük, nispeten az nüfuslu yerler olduğu tespit edilmiştir. Örneğin; Babil yaklaşık 5 kilometre karelik bir alanı kaplar, Erech'in surları 3,5 kilometre karelik bir alanı çevirmiştir. Ur'un nüfusu 34.000, Lagash'ın 19.000 olarak tahmin edilmektedir. M.Ö. 1600'lerde Mısır'da görkemli bir baş şehir olan Thebes'in nüfusunun ancak 225.000'e ulaştığı saptanmıştır. Bu kentlerin sayısının ve nüfusunun az olmasının nedeni olarak tarımın geriliği, kentteki kişilerin beslenmesi için pek çok tarımcıya ihtiyaç duyulması, üretim araçlarının ve sulama sisteminin ilkel olması gösterilebilir. Küçük Asya'ya demirin gelişine kadar tarımda önemli bir gelişme olmamıştır. Bunun gibi sosyal ve kültürel nedenlerle eski ve yeni dünyada kent yerleşmeleri 200.000 kişiyi bulmamış ve bir ülkedeki nüfusun %1-2'sini oluşturmuştu (Saran, 1986: 157-158).

Kentleşme genellikle "kırsal alanların aksine kentsel alanlarda yaşayan insanların oranındaki bir artış" olarak anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle kentleşme "insan yerleşimlerinin dağınık bir kalıptan kentler ve kasabalar etrafında yoğunlaşmış bir başka kalıbına doğru bir geçiş" olarak görülebilir. Ayrıca kentleşmeyi dört farklı kriterden yola çıkarak tanımlamak mümkündür. Buna göre kentleşme (a) demografik anlamda kentlerde yaşayan nüfusun toplam nüfus içindeki payının yükselmesi, (b) siyasi anlamda kent kabul edilen yerleşim yerlerinin sayısındaki artış, (c) iktisadi anlamda kent ekonomisinde tarımın payının azalması buna karşılık sanayi, ticaret ve hizmet sektörünün payının artması ve (d) sosyolojik anlamda kente özgü yaşam tarzının hâkim hale gelmesi süreci olduğu söylenebilir (Şahin, 2010: 6).

Kentleşme olgusu, bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğar. Bu nedenle, kentleşmeyi tanımlarken, nüfus hareketini yaratan ekonomik ve toplumsal değişimlere de yer verilmelidir. Kentleşmenin ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarını da hesaba katan genel tanım şöyledir: Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan

davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 2008: 25-26).

Kentleşmeyi, ekonomik, sosyal, demografik, siyasal sebeplerle açıklayanlar ya da klasik ve çağdaş kentleşme sebepleri şeklinde ayıran yazarlar olduğu görülmektedir. Türkiye’de kentleşme faktörlerinin başında hızlı nüfus artışı gelmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye’nin nüfusu hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Sonrasında 1940’lı yıllarda tarımda traktörün kullanılmaya başlanması, radyonun yaygınlaşması, ulaşım araçlarındaki gelişmeler ile 1950’li yıllarda karayolu yapımındaki gelişmeler ve bu arada sanayileşme, Türkiye’de 1950’lerden itibaren kentleşme sürecini hızlandırmıştır (Görmez, 1997: 14-15).

Köyün iticiliğinin ağır bastığı, zamanla şehrin çekiciliğinin de işe karıştığı köyden kente göç hareketi, 1946 yılından bu yana, çeşitli yönleriyle öne çıkmıştır. Türkiye, gittikçe önem kazanan bir şehirleşme hareketinin içinde bulunmaktadır. Bu hareket, sadece köyden kente göçlerden ibaret olmayıp, göçmenler ve mültecilerle dış kaynaklardan da beslenmekte ayrıca göçebe nüfusun toprağa yerleşmesi veya yerleştirilmesi de buna dâhil olmaktadır. 1955 yılına kadar belli şehirlere yönelen göç hareketinin 1955-1960 yıllarında hemen her vilayette, şehirli nüfus artışı ortaya koyan bir yaygınlık kazandığı görülmüştür. Bu hareketi sadece sanayileşmeye bağlamak mümkün değildir. Birden fazla neden bu hareketi açıklar, bu yüzden göç hareketi sürecinin çok boyutlu düşünülmesi gerekmektedir (Tütengil, 1963: 13).

Sosyo-ekonomik bakımdan az gelişmiş, iş ve eğitim imkânları sınırlı olan küçük nüfuslu şehirlerden ve yine işsizlik ve yoksulluk gibi sorunların yoğun olduğu kırsal kesimlerden büyük kentlere olan göçler sonucunda nüfusun büyük çoğunluğu sanayinin, hizmetlerin ve turizmin yoğunlaştığı kentlerde yaşamaya başlamıştır. Özellikle eğitim, sağlık, iş imkânlarının daha gelişmiş olduğu kentler insanlar için cazibe merkezi haline gelmiş, böylece yoğun bir şekilde kırsaldan kente göç hareketi başlamıştır (Kocaman, 2008: 6). Ülkemizde kentsel nüfus ve toplam nüfus 1927’den 2012 yılına kadar olan süreçte sürekli artmıştır. Buna karşın kırsal nüfus 1927’den 1980’e kadar artmış ve aynı yıl Cumhuriyet tarihindeki en yüksek değere çıktıktan sonra istikrarsız bir seyir izlemeye başlamıştır. 1980 yılında 25 milyonu geçen kırsal nüfus, sonraki 5 yılda 1 milyondan fazla azalarak 24 milyonun altına inmiştir. Aynı dönemde ülke nüfusu yaklaşık olarak 45 milyondan 50 milyona, kentsel nüfus da yaklaşık olarak 20 milyondan 27 milyona çıkmıştır (Yılmaz, 2014: 164).

Kırsaldan kentlere göç eden insanların en önemli problemlerinden biri barınma olmuştur. Barınma problemi de plansız şehirleşmeye ve gecekondulaşmaya yol açmıştır. Bu da göç alan bölgelerde konut, elektrik, temiz su, kanalizasyon ve ulaşım gibi altyapı hizmetleri ile sağlık, eğitim ve güvenlik hizmetlerinde problemlere neden olmuştur. Ayrıca bölgelerdeki bu kontrolsüz nüfus artışı, hava ve çevre kirliliğine neden olarak, çeşitli sağlık sorunlarının da yaşanmasına neden olmuştur. Göçmenlerin önemli problemlerinden bir diğeri de geçim sıkıntısı olmuştur. Kırsalda insanlar kendileri için üretim yaparken, şehre göç ettiklerinde bu ürettikleri maddeleri dışarıdan almak zorunda kalmışlardır. Yani köylerde üretici olan bu kişiler, şehirde tüketici konumuna gelmişlerdir (Karpat Çatalbaş ve Yazar, 2015: 103).

Kentleşmenin yoğun olduğu ve konut sorununun ortaya çıktığı yerlerde gecekondulaşma ortaya çıkmaktadır. Gecekondulaşma şehirleşme ile ortaya çıkan ve şehirleşmenin yaşadığı sorunlara karşılık gelen bir olgudur. Dolayısıyla kentleşmede alınan mesafe ile birlikte ele alınması gerekir. Uzun bir kentleşme tarihine sahip olan Avrupa’da gecekondulaşma ile Avrupa dışı toplumlarda gecekondulaşma farklı öyküler ve gelişme göstermektedir. Batı kent tarihi tabiat, şehir insan ilişkisinin bin yıllık denge serüveniyle ortaya çıkmıştı. Sanayi devrimi bu ilişkiyi tehdit eder boyutlarda gelişmişti. Çünkü sanayi, ülke nüfusunu tarımsal alanlardan kentsel alanlara doğru, fabrika çevrelerine çekmeye başladı. Kent geleneği kentin yeni sakinlerine gelişi güzel yapılar yapmasına izin vermedi, belirli bir imar disiplinine sahip olan bu gelenek sayesinde kentler çok fazla bozulmadan yeni sakinlerini ağırlamaya başlamıştı (Doğan, 2007: 555). Gelişmekte olan ülkelerde barınma sorunu geçmişten günümüze var olan problemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni yapılar ve çevresel düzenlemeler ile bu çarpık kentleşmenin önüne geçilmeye çalışıldığı görülmektedir. Kırsaldan kente olan göçlerde özellikle gecekondulaşma ve çarpık kentleşme önemli sorunlar olarak göze çarpmaktadır. Halen tam anlamıyla bu sorunlara genel bir çözüm bulunamamış olsa da yeni yapılaşmaların

ve çevre düzenlemelerinin daha bilinçli yapılmasıyla bu sorunların en aza indirilebileceği düşünülmektedir.

Bunların yanı sıra Türk tarihinde sadece kırsaldan kente göç hareketi yaşanmamış, özellikle Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan “Nüfus Mübadelesi” de önemli bir göç hareketi olarak tarihteki yerini almıştır.

Türk Tarihinde Nüfus Mübadelesi İle Yaşanan Göç Hareketi

Türkiye ve Yunanistan arasındaki azınlık sorununun çözüme kavuşması için nüfus mübadelesi, Lozan Barış Konferansı’nda karara bağlanmıştı. 30 Ocak 1923’te imzalanan “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” ile kesinleşmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Sürecin tamamlanması 1930’lu yılların ilk yarısını bulmuştur. Mübadele kararı sonrasında Türkiye ve Yunanistan, sürecin yürütülebilmesi için iskân faaliyetlerinin sorunsuz tamamlanabilmesi için çeşitli çalışmalar yapmış olmalarına rağmen, uygulamada ciddi sorunlar yaşanmıştır. Her iki tarafın da yeni savaştan çıkmış olmaları, her iki toplumun da yıpranmış olması ve ülke ekonomilerinin ciddi sıkıntı çekmesi gibi sebeplerden dolayı mübadiller, gittikleri ülkelerde çeşitli sıkıntılar yaşamışlardır (Tepealtı, 2019: 91).

Türk ve Yunan tarafını ilgilendiren Mübadele Antlaşması’na göre “1 Mayıs 1923’ten itibaren, Türk bölgelerinde yerleşmiş Rum Ortodoks dininden olan Türk vatandaşlarıyla, Yunan bölgelerinde yerleşmiş olan Müslüman dininden Yunan vatandaşlarının zorunlu mübadelesi gerçekleşecektir. Bu insanlar, Türk hükümetinin izni olmadan Türkiye’ye; Yunan hükümetinin izni olmadan da Yunanistan’a dönemeyeceklerdir.” Mübadelenin öngördüğü ilk madde olan bu maddeyle, mübadeleye tabi tutulacakların özelliklerinden, mülklerinin tasfiyesinde izlenecek yöntemlere kadar geniş bir konu yelpazesini açıklayan 19 hüküm içermekteydi (Yıldırım, 2006: 181).

Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi, mübadeleye tabi olan kişilerin geri dönmelerini hukuki yoldan engellemiştir. Yunanistan’a giden Rumların % 80’i Anadolu’dan, % 20’si Doğu Trakya’dan gitmiştir. Venizelos 1.600.000 Rum’un göç ettiğini söylemiş, bazı kaynaklar bunu 1.250.000 veya 1.260.000 olarak göstermiştir. Ayrıntılı olarak belirtildiğinde Anadolu’dan 1.000.000, Doğu Trakya’dan 190.000, İstanbul’dan 70.000 kişinin göç ettiği belirlenmiştir. Türkiye’ye gelen Türk nüfusun ise hükümetin verdiği rakama göre 390.737 kişi olduğu açıklanmıştır. Türkiye’ye gelen mübadillerin, 40.041 Edirne’ye, 33.138’i Balıkesir’e, 32.075’i Bursa’ya, 22.237’si Tekirdağ’a, 32.773’ü İstanbul’a, 31.867’si İzmir’e, 19.920’si Kırklareli’ne, 16.277’si Samsun’a, 15.530’u Kocaeli’ne, 15.668’i Niğde’ye, 11.872’si Manisa’ya yerleştirilmiştir (Çelebi, 1999: 118-119).

Türkiye’de mübadillerin yerleştirildiği yerlerde, bu kişilerin demografik, sosyo-ekonomik yapısına olan etkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi için bölge tarihinin bilinmesi gerekmektedir. Mübadillerin yerleştirildikleri bölge veya şehirlerin özelliklerinin bilinmesiyle mübadillerin beslenme, barınma, sağlık, arazi dağıtımına ilişkin sorunlar, mülkiyet eşdeğerliliklerinin belirlenmesine yönelik çabaların anlaşılması daha etkili olacaktır. Müslüman mübadiller kimi zaman getirdikleri sosyo-kültürel ve iktisadi değerler ile yerleştirildikleri iskân bölgesine katkıda bulunmuşlar, kimi zaman da yerli unsurlar ile yaşanan uyum sorunları, farklı dil konuşmaları nedeniyle “yabancı” olarak algılanmışlardır (Emgili, 2017: 45). Fakat tüm bunlara rağmen mübadiller, Türkiye’de yerleştikleri yerlerde kendi değerleriyle ve özellikleriyle var olmayı başaramışlar, yerleşik nüfusa adapte olmuşlardır.

Göç konusu, son yıllarda öne çıkan ve merak edilen konulardan biri olmuştur. Dünyada yaşanan çeşitli savaşlar, yıkımlar, doğal afetler, göçlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Göçlerin sadece tek bir nedeni olmayacağı gibi, tek bir sonucu da olmayacaktır. Göçler, çok boyutlu bir etki alanına sahiptir. Tüm bu özellikleriyle ele alındığında göç konusu daha iyi anlaşılacak ve anlamlandırılacaktır. Göçler, toplu halde olabileceği gibi bireysel ve isteğe bağlı göçler de yaşanabilmektedir. Göç konusunun anlaşılabilmesi ve konu hakkında daha fazla bilgi sahibi

olunabilmesi için, öğrencilere bu kavramların doğru anlatılabilmesi gerekmektedir. Sosyal Bilgiler dersinde yer verilen ve üzerinde durulan bu konu, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı kapsamında ele alınmıştır.

Sosyal Bilgiler Programında Göç

7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında göç konusu “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı kapsamında verilmektedir. 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, nüfus, nüfusun özellikleri, göç, göçün neden ve sonuçları ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı kapsamında verilmesi öngörülen kazanımlar şöyledir:

- Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.
- Türkiye’de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye’nin demografik özelliklerini yorumlar.
- Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.
- Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir

Değerler: Bilimsellik, çalışkanlık, duyarlılık, estetik.

Beceriler: Çevre okuryazarlığı, farklı bakış açılarını ifade etme, harita okuryazarlığı, tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama, değişim ve sürekliliği algılama, gözlem (MEB, 2018).

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Göç Kavramının İşlenmesi

7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında göç konusu ve yerleşme “Ülkemizde Nüfus” ünitesinde yer almaktadır. Bu ünite de yer alan konu başlıkları şöyledir:

Yeryüzünde Yaşam

Nüfusumuz

Nedenleriyle ve Sonuçlarıyla Göç

Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü

Ülkemizde Nüfus ünitesinde, yeryüzünde yaşam konusunda ilk olarak yerleşmeyi etkileyen faktörlere değinilmiş, insanların tarih öncesi dönemlerden itibaren özellikle su kaynaklarına yakın, iklim şartlarının elverişli olduğu yerlere yerleştikleri üzerinde durulmuştur. İlk yerleşim yerlerinden bahsedilmiş, özellikle Çatalhöyük (Konya) görsellerle birlikte ders kitabında ayrıntılarıyla verilmiştir. Dünya nüfus yoğunluğunun özellikle verimli tarım arazileri ve su kaynakları yakınında olduğuna değinilmiş, sanayileşmeyle birlikte kentleşmenin hızlandığı böylece kırdan kente göçlerin yoğunlaştığı anlatılmış, nüfus yoğunluğundan bahsedilmiştir. 1927’den itibaren yapılmış nüfus sayımları hakkında bilgilendirmeler yapılmış, nüfus artış hızı, nüfusun özellikleri tanımlarıyla verilmiştir. İnsanların göç etmelerinin çeşitli nedenleri olduğu söylenmiş ve sıralanmıştır. Nedenleri ve sonuçlarıyla göç kavramı üzerinde durulmuş, kavram haritasında göç türleri açıklanmıştır. Göçün çeşitli nedenlerle gerçekleştiği maddelerle açıklanmıştır. Bunlar; ekonomik nedenler, mübadele, sağlık, eğitim, doğal afet, savaş, toplumsal baskı, terör olarak sınıflandırılmıştır. Sosyal Bilgiler dersinde göç kavramı bütün özellikleriyle 7. sınıfta yer alan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında ele alınmıştır. Bu öğrenme alanıyla birlikte öğrencilerin göç ile ilgili bilgi sahibi olmaları, göçün neden ve sonuçlarını bilmeleri, konu hakkında genel bir bakış açısına sahip olmaları amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile içerik analizi kullanılmıştır. Çalışmada öncelikle, 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı kapsamında yer alan göç konusunun ders kitabındaki konu başlıklarından

yola çıkılarak literatür taraması yapılmış, veriler toplanmıştır. Literatür taraması, araştırma yapılan alan hakkında halihazırda olan bilgilerin, düşüncelerin, tartışmaların, spekülasyonların ve bulguların belli bir amaca ulaşabilmek için okunması, seçilmesi ve bunların etkili bir şekilde eleştirel biçimlerde değerlendirilmesine denir (Ekiz, 2003: 173). Nitel araştırma, birçok akademik disiplinin yanı sıra özellikle sosyal bilimler alanında yaygın bir şekilde kullanılan sosyal fenomenleri, insan davranışlarını ve bu davranışların sebeplerinin neler olduğunu detaylı ve derin bir şekilde anlamayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir. Bu yöntemde konuyla ilgili algılamaların, deneyimlerin ve tutumların derin bir şekilde incelenmesi amaçlanmaktadır (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2013: 39).

Evren ve Örneklem

Bu çalışmada 2019-2020 eğitim-öğretim yılından itibaren 7. sınıflarda okutulan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanmış olan EKOYAY (Eğitim Yayıncılık Matbaacılık) tarafından basılmış olan bir adet 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı örneklem olarak ele alınmıştır. Göç konusu ve göç kavramı en ayrıntılı 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında ele alındığı için, konuyla ilgili 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelenmiştir.

- Ders Kitabı:

İlköğretim Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı (Hikmet AZER), EKOYAY. Ankara 2019.

Verilerin Analizi

Milli Eğitim Bakanlığı'nın onayını alan 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı üzerinden doküman incelemesi yoluyla göç konusunun nasıl ele alındığı, görsellerden yararlanarak incelenmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Doküman incelemesi veya analizi tek başına bir araştırma yöntemi olabileceği gibi, diğer nitel yöntemlerin kullanıldığı durumlarda ek bilgi kaynağı olarak da görülebilir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 189). Doküman incelemesi yoluyla elde edilen görsel ve temalar içerik analizi ile yorumlanmıştır. İçerik analizi, sınırları ve yönü açıkça belirlenerek kontrol edilebilir hale getirilen belirli ve sistemli bir yorum biçimidir. İçerik analizi, anlamları veya anlam yapılarını nitel ve nicel aşamaların birbirlerini tamamladığı gerçeği ışığında nitelden nicele doğru genelleştirmektedir. İçerik analizi sistematikliği ve nesnelliği ön planda tutmakla nicel yönetime, analiz ettiği metinden hareketle belirgin olmayana yönelik anlamsal çıkarımlarda bulunmakla da nitel yönetime yakındır. İçerik analizi bu özelliğiyle iki yöntem arasında bir sentezi ifade etmektedir (Bal, 2013: 181). Nitel içerik analizi, metni soyut ve bağımsız görmez, bunun yerine daima belirli bir iletişim sürecinde oluşan unsurlar, yani süreç olarak görür. Metin, iletişim sürecinde oluşan öznel açıklamalardır, bu açıdan da bizzat iletişim süreci ya da diyalogdur. Nitel içerik analizi, metinleri anlama ve yorumlama aşamasında gerektiğinde metin dışı unsurları (metnin ortaya çıktığı zamansal/zamanın ruhu, mekânsal, sosyal ortamın özellikleri vb.) da yorum sürecine dâhil etmektedir (Gökçe, 2019: 49-50).

BULGULAR VE YORUMLAR

2019-2020 eğitim-öğretim yılından itibaren okutulmaya başlanan EKOYAY (Eğitim Yayıncılık Matbaacılık)'a ait 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" öğrenme alanı kapsamında ele alınan "Ülkemizde Nüfus" ünitesi incelenmiştir. Bu üniteye nüfus, nüfusun özellikleri, göç konusunun nasıl ele alındığı, tanımlar, etkinlikler ve örnekler üzerinden incelenmiş, her bir örnek sayfa üzerinde ilgili olan yerler içerik analizi yapılarak yorumlanmıştır.

Ders kitabında konuyla ilgili sayfalar, sayfa numaraları belirtilerek incelenmiş, konunun nasıl ele alındığı, tablo, görsel ve temaların anlamlı ve yeterli olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Ders kitabından alınan örnek sayfalar Şekil 1, Şekil 2 şeklinde numaralandırılmış ve incelenmiştir.

Şekil 1:

YERYÜZÜNDE YAŞAM

Fotoğraflarda görülen yerlerden hangisi yerleşmek için daha çok tercih edilir? Neden?

Hakkâri

Sapanca Gölü, Sakarya

İnsanlar, tarih öncesi devirlerde soğuktan korunabilecekleri mağaralarda yaşamışlar, avcılık ve toplayıcılıkla yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu nedenle sık sık yer değiştirmişlerdir. Havanın ısınması, tarımın başlaması ve bazı hayvanların evcilleştirilmesiyle birlikte ırmak ve göl kenarlarında evler yapmaya başlamışlardır. Zamanla köyleri oluşturmuşlardır. Böylece yerleşik yaşama geçmişlerdir.

Tarih öncesi dönemde iklim şartları, güvenlik, ulaşım kolaylığı, tarım yapmaya uygunluk bir yere yerleşmesi için başlıca nedenler olmuştur. Bu nedenler gün geçtikçe artmıştır. Aşağıdaki şemada yerleşmeye etki eden faktörlere yer verilmiştir. Hep beraber inceleyelim.

? Şemada yer alan faktörlerden hangileri yaşadığınız yere yerleşmenizde daha etkilidir?

Şemada yer alan faktörlere bağlı olarak insanlar dünyanın birçok yerine yerleşmişlerdir. Ancak kutuplarda, buzullarla kaplı alanlarda, tatlı su kaynakları olmayan adalarda yerleşim görülmemektedir. Yine yüksekliği çok fazla olan dağlık alanlar, aşırı kuraklığın yaşandığı çöller yerleşmek için tercih edilmemiştir.

Dünya nüfus yoğunluğu bir sonraki sayfada yer alan Dünya nüfus yoğunluğu haritasında gösterilmiştir. Bu haritaya bakıldığında Afrika'nın üst kısmının nüfus yoğunluğunun az olduğu, Avrupa'nın nüfus yoğunluğunun ise Afrika'nın üst kısmına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum şemada yer alan "İklim şartlarının uygun olduğu yerler" kutucuğu ile örtüşmektedir.

Şekil 1'de, ders kitabındaki sayfa 98 ele alınmıştır. Ülkemizde Nüfus ünitesinin ilk konusunda "Yeryüzünde Yaşam" ve "Yerleşmeyi Etkileyen Faktörler" anlatılmıştır. Yerleşmeyi etkileyen faktörler farklı renklerle ayrı ayrı gösterilmiş, öğrenmenin etkinliği artırılmıştır. Öğrencilerin zihinlerinde bu kavramla ilgili genel bir çerçeve oluşturmak ve hatırlamayı kolaylaştırmak için kavram haritasından yararlanıldığı görülmüştür. Bu sayede öğrencilerin konuyu daha iyi anlamlandırmaları sağlanmıştır.

Şekil 2:

Yandaki tabloda İstanbul'un 2010-2017 yılları arasındaki nüfusuna yer verilmiştir. Bu tabloda da görüldüğü gibi İstanbul'un nüfusu her geçen sene artış göstermektedir. Nüfus artışını belirleyen unsurların başında doğum oranlarının ölüm oranlarından fazla olması gelmektedir. Ancak İstanbul gibi büyük şehirlerin nüfus artışında başka nedenler de aranmalıdır.

Ülkemizde Genel Nüfus Sayımları

Ülkemizde ilk nüfus sayımı 1927 yılında, ikinci nüfus sayımı 1935 yılında, daha sonraki nüfus sayımları sonu "sıfır" ve "beş" ile biten yıllarda (1935-1990) ve sonu "sıfır" ile biten yıllarda (1990 yılından sonra) yapılmıştır. En son nüfus sayımı da 2000 yılında olmuştur. Ülkemizde 2007 yılına kadar toplamda 14 kez geleneksel yöntemlerle nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. Sayımlar, bir günde ve sokağa çıkma yasağı uygulanarak yapılmıştır. 2007 yılından sonra ise Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ile nüfus sayımları gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3.1

Yıllar	İstanbul'un Nüfusu
2010	13.255.685
2011	13.624.240
2012	13.854.740
2013	14.160.467
2014	14.377.018
2015	14.657.434
2016	14.804.116
2017	15.029.231

www.tuik.gov.tr

Ülkemiz hakkında hiç bilgi sahibi olmayan biri, aşağıdaki haritayı incelediğinde nüfusun nerelerde yoğunlaştığını, nerelerde azaldığını tespit edebilir. Örneğin bu kişi, harita üzerindeki kahverengi yerlerin yükseltisinin fazla olduğunu gördüğünde burada nüfusun az olduğunu söyleyebilecektir. Buralardaki insanların göç ettiğini, buralarda kış aylarında ulaşım sorunları yaşandığını, ekonomik açıdan buraların diğer yerlere göre daha az geliştiğini tahmin edebilecektir.

Türkiye fiziki haritası

3.20

- ❓ Türkiye fiziki haritasına göre ülkemizdeki nüfus daha çok nerelerde yoğunlaşmaktadır?
- ❓ Yukarıdaki haritaya göre yaşadığınız yerin nüfus özellikleri hakkında neler söylenebilir?

Şekil 2'de, ders kitabındaki sayfa 107 ele alınmıştır. Bu sayfada nüfus sayımından bahsedilmiş, ilk nüfus sayımına değinilmiş ve özellikle İstanbul örneği ele alınarak İstanbul'daki yıldan yıla değişen nüfus tablo halinde gösterilmiştir. Özellikle ders kitabında tablo, harita, şekil ve grafiklere sıklıkla yer verildiği görülmüştür. Örneğin; Türkiye fiziki haritasına göre nüfusun yoğun ve nüfusun az olduğu yerler hakkında fikir yürütmelerinin istendiği sorular sorulmuş, böylece görsel üzerinden sorulara yanıtlar arayarak derse etkin katılımları amaçlanmıştır. Sayfa düzenine bakıldığında hem görsellerin hem de açıklamaların bir arada verilmesi yerinde olmuş, kavram kargaşasının önüne geçilmiştir. Önce

açıklama ve tablolarda bilgiler verilerek, daha sonra konu hakkında sorular sorulması yerinde olmuştur.

Şekil 3:

Etkinlik Zamanı

Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Buraya Kayseri ile ilgili fotoğraf yapıştırınız.

Kayseri

Nüfusu : _____

Yüz ölçümü : _____

İklimi : _____

Yeryüzü şekilleri : _____

Ekonomisi : _____

Etkinlik Zamanı

Tabloda yıllara göre Türkiye'nin toplam nüfusu verilmiştir. Tablodaki bilgilerden yararlanarak örnekte olduğu gibi aşağıdaki sütun grafiğini çiziniz. Grafiğin altındaki soruyu cevaplayınız.

Tablo 3.2: Yıllara Göre Türkiye'nin Toplam Nüfusu

Yıllar	Toplam Nüfus
2000	64.729.501
2002	66.401.851
2004	68.010.215
2006	69.729.967
2008	71.517.100
2010	73.722.988
2012	75.627.384
2014	77.695.904
2016	79.814.871

www.tuik.gov.tr

Grafiğe göre en fazla artış ile en az artış hangi yıllarda görülmektedir?

Şekil 3'te, ders kitabındaki sayfa 110 ele alınmıştır. Bu sayfada etkinliklere yer verildiği görülmüştür. Tabloda yıllara göre Türkiye'nin toplam nüfusu gösterilmiş ve bu bilgilerden yola çıkarak sütun grafiğine bu bilgileri aktarmaları, sütun grafiğinde göstermeleri istenmiştir. Bu sayfada *Etkinlik*

Zamanı başlığı altında öğrencilerin verilen bilgilerden yola çıkarak bilgiyi anlamlandırmaları ve etkinlikleri tamamlamaları istenmiştir. İki ayrı etkinlik örneğinin aynı sayfada verilmesi yerinde olmuştur.

Şekil 4:

Etkinlik Zamanı

TÜİK'ten yıllara göre il nüfusları verisine ulaşp yaşadığınız ilin son beş yıla ait nüfus grafiğini aşağıya çiziniz.

Ülkemizde sağlık hizmetlerinin ve refah seviyesinin artmasına, ölüm oranlarının doğum oranlarından daha az olmasına bağlı olarak nüfusumuz sürekli artış göstermiştir. Aşağıdaki tablolarda bu durum açıkça görülmektedir.

Tablo 3.3: Türkiye Genel Doğumlar, 2011-2016

TÜİK, Doğum İstatistikleri, 2016

Ülkemiz nüfusu ile ilgili tablo ve grafikler incelendiğinde ülkemizdeki yaşam süresinin her geçen sene daha da uzadığı görülecektir. Aşağıdaki iki grafik bu duruma örnektir.

3.28

Şekil 4'te, ders kitabındaki sayfa 111 ele alınmıştır. Bu sayfada da etkinlik örneklerine yer

verildiği görülmüştür. TÜİK'ten alınan bilgiler grafiklerle gösterilmiş, ülke nüfusunda yaşam süresinin her geçen yıl artmakta olduğu ifade edilmiştir. Özellikle konunun grafik, şekil ve örneklerle gösterilmesi ve farklı renklerin sayfada yer alması anlam karmaşasının önüne geçmiştir. Burada Nüfus piramidinin iki grafik ile yıllara göre değişiminin karşılaştırmalı olarak verilmesi yerinde ve anlamlı olmuştur.

Şekil 5:

NEDENLERİYLE VE SONUÇLARIYLA GÖÇ

Görselde yaşanan göçün nedenleri neler olabilir? Tartışınız?

Bazı sözler vardır. “Doğduğun yer değil, doyduğun yer.”, “İstanbul’un taşı toprağı altın.” gibi. Bu sözler tarih boyunca insanların yaşadığı göçe işaret etmektedir. Peki, göç hakkında neler biliyoruz? Aşağıdaki alıntıdan öğrenelim.

Nüfus değişimindeki önemli unsurlardan biri olan göç, bir kişinin devamlı ikametgâhını esaslı bir süre için değiştirmeyi ifade eden bir nüfus hareketidir. Göç, insanlık tarihi kadar eskidir. Milattan önceki göçler daha çok iklim değişimleri sonucu meydana gelmiştir. İnsanlar en iyi yaşayabilecekleri iklimi olan yerlere göç etmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde verimli toprakların, deniz ve su kenarlarının, zengin ham madde kaynaklarının bulunduğu bölgeler göç alan yerlerden olmuştur.

Göç, dış göç ve iç göçler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dış göç, ülkeler arasında gerçekleşen göçlerdir. İç göçler ise bir ülkede yaşayan insanların bir yerden diğer yere çalışmak, daha iyi hayat şartlarına sahip olmak için yaptıkları göçlerdir. Bu göçler kırdan kente, kırdan kıra, kentten kente, kentten kıra olmaktadır.

İbrahim Atalay, Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, s.27-32 (Düzenlenmiştir.)

Yukarıdaki alıntıda sözü edilen göç türlerini ayrıntılı olarak aşağıdaki kavram haritasında inceleyelim.

? Ülkemizde yaşanan mevsimlik göçlere örnek veriniz. Bu göçün nereden nereye ve nasıl yapıldığını söyleyiniz. Şekil 5'te, ders kitabındaki sayfa 114 ele alınmıştır. Bu sayfada “Nedenleriyle ve Sonuçlarıyla

Göç" konusu başlığı altında göçün ne olduğu, göç türleri açıklanmıştır. Göç kavramı görseller ve kavram haritaları üzerinden verilmiştir. Özellikle göç türleri kavram haritasında sınıflandırılarak, ayrı ayrı ele alınmış böylece öğrencilerin tüm bu kavramları açık ve anlaşılır bir şekilde görmeleri sağlanmıştır. Renkler farklı olarak verilmeye çalışılsa da daha belirgin renk tonları kullanılsa daha başarılı bir anlatım ortaya çıkabilirdi. Fakat göç türlerinin ayrı başlıklar halinde verilerek belirtilmesi yerinde olmuştur.

Şekil 6:

Bir önceki sayfada yer alan göç türlerinin çeşitli sebepleri vardır. Aşağıdaki şemada bu sebeplerden bazılarına yer verilmiştir.

Göçlerin sebepleri olduğu gibi sonuçları da vardır. Aşağıda verilen haberde göçlerin sonuçlarından bazılarını bulmak mümkündür.

Dağ Köylerinde Yaşlılardan Başka Kimse Kalmadı

Gençlerin şehre göç etmesi sebebiyle dağ köyleri terk edilmiş köylere döndü. Bir zamanlar cıvı cıvı olan köyler yaşlılara kaldı. Çoğu köyde 60 yaşın üzerinde 3-5 kişi yaşıyor. Her şeye rağmen köylerini terk etmeyen yaşlılar, sessizliğe bürünen köylerini beklemeye devam ediyor. Birçok köyde 60 yaşın altında kimse yaşamıyor. Binlerce dönüm arazi ekilip biçilmiyor.

Bursa iline bağlı Harmancık ilçesinin Çakmak ve Çamoğlu köylerinde insanlar köyleri terk ettiği için evler harabeye dönmüş vaziyettedir.

Genel ağ haberi, 4 Nisan 2018 (Düzenlenmiştir.)

? Haberde gençlerin şehre göç etmesinin sebepleri neler olabilir? Açıklayınız.

Haberdeki göç kırdan kente yapılan göçtür. Bu göç türünün kırsalda önemli sonuçları olduğu gibi şehirlerde de önemli sonuçları olmaktadır. Bunlardan en önemlileri plansız yapılaşma, alt yapı hizmetlerinin yetersiz kalması, artan okul ihtiyacı, işsizlik ve bunun getirdiği sosyal ve kültürel sorunlardır.

Şekil 6'da, ders kitabındaki sayfa 115 ele alınmıştır. Bu sayfada göçün sebepleri kavram haritası

üzerinde gösterilmiştir. Her bir göç sebebi ayrı başlıklar halinde ele alınarak açıklanmıştır. Bu sayede öğrencilerin tek bir sayfada göçün sebeplerini görmeleri sağlanmış ve başka bir sayfaya geçmeden konuyu zihinlerinde anlamlandırmaları amaçlanmıştır. Göçün sonuçlarıyla ilgili bir haber metni de bu sayfada yer almaktadır. Haberin hemen altında öğrencilere soru yöneltilerek, görüşleri alınmak istenmiştir. Sonrasında kırdan kente göçün ne olduğu belirtilerek, habere tekrar değinilmiştir. Tekdüze bir anlatımdan ziyade bu şekilde konunun haberlerle ve kısa metinlerle zenginleştirilmesi konuya olan ilginin artması ve konunun ilgi çekici hale getirilmesi bakımından da önemlidir.

Şekil 7:

Bazı göçler vardır ki sonuçları tarihin akışına bile etki eder. İşte bu göçlerden biri de Orta Asya'da yaşayan Türklerin göçleridir. Türkler, ana yurtları olan Orta Asya'dan başka yerlere yüzyıllar süren göçler yapmışlardır. Üzerinde yaşadığımız toprakları ana yurt edinmemiz bu büyük göçlerin sonucunda olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde büyük göçler yaşanmıştır. Yapılan savaşlar sonrasında özellikle Balkanlardan Anadolu'ya büyük göçler olmuştur. Günümüzde ülkemizde yaşayan çok sayıda insan doğup büyüdüğü topraklardan ayrılmak zorunda kalmış, çileli yolculuklar sonucunda ülkemize ulaşmışlardır.

Ülkemizde 1960'lı yıllarda başlayan ve uzun yıllar devam eden göçlerden biri de Avrupa'ya yapılmıştır. Çok sayıda insan iş imkânı oluştuğu için vatanlarını, sevdiklerini geride bırakıp gitmişlerdir. Bu durum aşağıdaki şiirde konu edilmiştir.

Kimi göçler ise huzur, güvenlik ve mutluluk gibi sonuçlar getirmiştir. Örneğin, eğitim amacı ile büyük şehirlere göç edenler iyi bir eğitim alıp ülkesine hizmet etmişlerdir. Ancak beyin göçü olarak adlandırılan göçler, göç veren ülke için olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Öğrenimlerini tamamlayan nitelikli insanlar çeşitli nedenlerle daha gelişmiş olduklarını düşündükleri ülkelere göç etmektedirler. Bu nedenlerin başında daha iyi hayat şartlarına ve mesleki açıdan daha çok imkân kavuşma isteği gelmektedir. Bu göç türünde, göç veren ülke yetişmiş insan gücünü kaybetmekte ve birçok alanda gerilemektedir. Ekonomisi zarar görmekte, çağın gerektirdiği bilimsel ve teknolojik gelişmelerden yoksun kalmaktadır. Bu durum zamanla o ülkeyi gelişmiş ülkelere muhtaç hâle getirmektedir. Yine bulunduğu bölgede can ve mal güvenliği olmayanlar daha güvenli yerlere göç etmişlerdir. Örneğin, ülkemizin güney sınırındaki ülkelere savaş nedeniyle ülkemize göç edenler, ülkemizde huzur ve güven içinde yaşamaya başlamışlardır.

Türklerin Anadolu'ya göç yolları (11. yüzyıl)

3.32

GÖÇ

(...)
Sirkeci'den tren gider,
Ona giden verem gider.
Bir kampana çalar, analar ağlar.
Oğuuul, oğul!
Çocuklar öksüz, gelinler dul.
Sirkeci'den tren gider,
Evim barkım viran gider.
(...)
Sirkeci'den tren gider,
Varım yoğum, törem gider.
Sirkeci'den tren gider,
Bir yaldızlı Kur'an gider.
Burada ezan var, orada çan,
Her sabah çınlar tepemizde,
Uyaan, uyaan, uyan!
(...)

Ali Akbaş, *Eylüle Beste*, s. 82-84
(Düzenlenmiştir.)

Savaş nedeniyle göç etmek zorunda kalan Suriyeliler

3.33

Etkinlik Zamanı

Konu içindeki bilgilerden de yararlanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız. Cevaplarınızı defterinize yazınız.

1. Göçlerin sonuçlarına örnekler veriniz.
2. Beyin göçü, mübadele, mevsimlik işçi ne anlama gelmektedir?

Şekil 7’de, ders kitabındaki sayfa 116 ele alınmıştır. Bu sayfada, Türklerin Anadolu’ya göç yolları harita üzerinden gösterilmiş, göçlerin kısa bir tarihi metin içinde anlatılmıştır. Bu sayfada da konu görsellerle birlikte verilmiş ve bir şiir de sayfada yer almıştır. Sayfanın sonunda etkinlik örnekleriyle, öğrencilerin neler öğrendikleri sınanmak istenmiştir. Özellikle her bir sayfada çeşitli görsel, şekil ve tablolarla kavram ve bilgilerin verildiği görülmüştür. Bu sayede öğrenme daha ilgi çekici hale getirilmiştir.

SONUÇ

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında göç konusunun nasıl ele alındığının incelendiği bu çalışmada, “İnsanlar Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı incelenmiş, kazanımlar üzerinde durulmuştur. Göç, geçmişten günümüze önemini koruyan ve gündemde olan bir konudur. Bu yönüyle tarihten bu yana yapılmış olan göçler, göçlerin nedenleri, göçlerin ortaya çıkarttığı genel sonuçlar, Sosyal Bilimlerin araştırma konularından biri olmuştur. Sosyal Bilgiler dersinde de “Göç” konusu, göçün neden ve sonuçları 7. sınıf Sosyal Bilgiler derinde ele alınmıştır. Sosyal Bilgiler dersi kapsamında 7. sınıf ders kitabında ayrıntılı verilen bu konu; kazanım, değer ve beceri kapsamında önemli bir yere sahiptir. Özellikle öğrencilerin göç kavramına sadece belirli bir düzeyde bakmayıp, ayrıntılı bilgi sahibi olmaları, konu hakkında fikir yürütebilmeleri için ders kitabında sıklıkla görsel temalara, tablo, şekil ve grafiklere yer verildiği görülmüştür. Aynı zamanda etkinliklerle ve ucu açık sorularla öğrencilerin düşünme becerilerinin gelişmesi hedeflenmiştir. Konu, kavram haritalarıyla ve görsellerle zenginleştirilmiştir. Bu sayede öğrenme daha eğlenceli ve öğretici olmuş, tekdüzelikten kurtulmuştur. Tüm bunlara ek olarak, etkinliklerde öğrencilerin bilişsel düşünme becerilerini geliştirecek beyin fırtınası gibi etkinliklere fazlaca yer verilmediği görülmüştür. Konu hakkında derinlemesine fikir yürütebilmeleri açısından bu gibi etkinliklerin de öğrenciler için yararlı olacağı düşünülmektedir.

Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin kazanımları öğrenmesinde tanımlar önemlidir, fakat tanımların tekdüze öğretilmesinden ziyade, ders kitaplarında kavram haritaları, görseller, grafik ve şemaların yer alması öğrenmeyi daha verimli ve etkin kılacaktır. Ülkemizde Nüfus ünitesi bu anlamda yeterli ve anlaşılır örneklerle ve kavramlarla açıklanmış, öğrencilerin derse etkin katılımıyla öğrenmenin gerçekleşmesi sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aslan, E. (2016). *Geçmişten Günümüze Sosyal Bilgiler*. (Ed). Dilek, D. Sosyal Bilgiler Eğitimi. Ankara: Pegem Akademi.
- Bal, H. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Bal, H. (2015). *Kent Sosyolojisi*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Bülbül, S. & Köse, A. (2010). Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi İle İncelenmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*. 39 (1), 75-94.
- Çelebi, B. (1999). *Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demirhan, Y. & Aslan, S. (2015). Türkiye’nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi, 5 (9).
- Doğan, İ. (2007). *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş (Nitel, Nicel ve Eleştirel Kuram Metodolojileri)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Emgili, F. (2017). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Hakkındaki Araştırmalara Bir Bakış. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*. 1 (1), 29-54.

- Gökçe, O. (2019). *Klasik ve Nitel İçerik Analizi (Felsefe, Yöntem, Uygulama)*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Görmez, K. (1997). *Kent ve Siyaset*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Güler, A.; Halıcıoğlu, Mustafa B. & Taşgın, S. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (Teorik Çerçeve- Pratik Öneriler, 6 Farklı Nitel Araştırma Yaklaşımı- Kalite ve Etik Hususlar)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karpat Çatalbaş, G. & Yazar, Ö. (2015). Türkiye'deki Bölgelerarası İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle Belirlenmesi. *Alphanumeric Journal*. 3 (1), 99-117.
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Keleş, R. (2008). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kocaman, T. (2008). *Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Koçak, Y. & Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 3 (3), 163-184.
- MEB (2018). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6. ve 7. sınıflar)* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Öz, B. (1978). *Türkiye'de Göç Olgusu, Sorunları ve Çözümü*. İstanbul: Gençlik Basımevi.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Saran, N. (1986). Göç ve Kentleşme. *Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi*, 4. sayı.
- Şafak, M. (2008). Kırsal Alandan Kentsel Alana Göç Eden Kadınların Yeni Yaşama Uyum Durumlarının Araştırılması. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, Y. (2010). *Kentleşme Politikası*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Tepealtı, F. (2019). Lozan Nüfus Mübadelesi Göçleri ve Türk Mübadillerin İskânı. *Coğrafya Dergisi*. 39, 89-98.
- Tütengil, Cavit O. (1963). *Köyden Şehire Göç Meselesi*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Ural, O. & Ramazan, O. (2007). Eğitim Biliminin Temelleri. (Ed). Oktay, A. Eğitim Bilimine Giriş. Ankara: Pegem Akademi.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yapıcı, H. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretimi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 346-364.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, O. (2006). *Diplomasi ve Göç: Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yılmaz, M. (2014). Türkiye'de Kırsal Nüfusun Değişim ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012). *Doğu Coğrafya Dergisi*. 33, 161-188.